

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

SZIGETHY GÁBOR

Lapszemle XXXIII.

Győri nagyanyám, édesapám négy elemi végzett édesanyja szenvedélyesen gyűlölte a kommunistákat. Pesti nagymamám, édesanyám pénzügyi tanácsos asszony édesanyja arcát mosolyálarccal takarva rettegett a kommunistáktól. Győri nagyanyám reggeltől estig a *néprádiót* hallgatta, és válogatott szitokszavakkal, hangosan gyalázta az országpusztító, gyilkos gazembereket. Pesti nagymamám mindennap újságot olvasott, és bölcs szavakkal tanított okosan érteni a hazai állapotokat, Magyarországot, amelyben az elvtársak világmegváltó örök életnek hirdették erőszakos országulásukat.

1956. október 14-én, vasárnap reggel a Szabad Nép aznapi számát lapozgatta. *Ki érti ezt?* – dünyögte.

Öreg fejfel olvasom ma a régi újságot: *Nagy Imre elvtárs levele az MDP Központi Vezetőségéhez*. Amit hatvanöt évvel ezelőtt nagymamám, azt kérdezem magamban én is: *Ki érti ezt?*

Mozdíthatatlan márványtömbbé szilárdult emlékek kamaszkoromból.

Állunk egy ablak előtt Zalaegerszegen, a Petőfi Sándor utcában. Nyár van, nyaralok. Keresztanyám a földszintes ház falának dől, közel a nyitott ablakhoz, én egy csenevész fa árnyékában rugdosom a port. Az utca üres. Meleg van: miért álldogálunk a nyitott ablak előtt, és hallgatjuk itt a rádiót, amikor alig ötszáz méterre ide, az Ady utcában lakunk? Kérdezném keresztanyámat, de leint. *Tudod...* – kezdi a mondatot, de nem folytatja, majdnem bebújik a nyitott ablakon át az idegen lakásba. Az ablakok kitérve, szólnak a rádiók, akad olyan lakás, ahol bömböl. Időnként valahol valakik boldogan felordítanak. Keresztanyám sír, nevet, átölel, összecsókol. *Csoomagolnak a gazemberek!* 1953. július 4.

Talán egy év múlva két feltűnően udvarias, egyenruhás férfi keresi édesanyámat. Kiküldenek a szobából. *Míg állni látszék az idő,* figyelem az óramutatókat. *Ezektől nekünk nem kell semmi* – mondja fejemet simogatva szomorú szemű édesanyám, miután halkán becsukta a távozó katonatisztek után lakásunk ajtaját.

1953: Nagy Imre jött, Rákosi Mátyás ment. Boldog volt az ország.

1955: Rákosi visszajött, Nagy Imre röppült. Senki nem tudta: mi lesz holnap.

1956. október 14-én nagymamám nem értette: miért kéri, kérelmezi Nagy Imre, hogy elvtársai vegyék vissza a pártba, miután 1955. április 14-én minden tisztségéből felmentették, és december 3-án páros lábbal rúgták ki a pártból, még tudományos akadémiai tagságától is megfosztották. Miért akar újra párttag lenni az elvtársai által többszörösen megalázott, kitagadott, elárult Nagy Imre?

Ki érti ezt? – 1956. október 14-én, vasárnap reggel, kezében a Szabad Nép aznapi számával ennyit mondott nagymamám; erre emlékszem.

Olvasom a lassan hetven éve őrzött, darabokra hullott Szabad Népben Nagy Imre 1956. október 4-én írott levelét: „Kommunista meggyőződésem és a párthoz való ragaszkodásom parancsszavát követem, amikor egyéni érdekeket, presztízs-szemponyokat vagy sértődöttséget félretéve ismét a párthoz fordulok. E levelem megírására mindenképp a párt egységének a féltése és az a kívánság készített, hogy minél előbb a párt soraiban, annak tagságával válllvetve munkálkodhassak a szocializmus építése, az ország felvirágoztatása, dolgozó népünk boldog, békés élete, nagy és nehéz feladataink megoldásán, amihez a párt minden erejének megfeszítésére, minden tagjának szilárd, elvhű helytállására van szükség.”

Ismét – írja Nagy Imre –, mert fejet hajtva nem most fordul először hibáimért bocsánatot kérve pártja itthoni és moszkvai felső vezetőihez.

Önkritikát gyakorolt, azaz bűnösnek vallotta magát Moszkvában, 1930. februárban, a magyar párt II. kongresszusán. „Hogy helytelen, oportunista nézeteimhez nem ragaszkodom, ha meggyőződom nézeteim helytelenségéről, azt már többször bebizonyítottam... Én azt mondtam még Bécsben, hogy nem állok haptákba az Internacionálé előtt. Kijelentem, hogy ez valóban nem volt bolshevikhez méltó magatartás. Nem mentegetem magam, de nem akartam azt mondani, hogy nem hajtom végre minden feltétel nélkül az Internacionálé határozatát. Igenis, haptákba vágom magam az Internacionálé előtt... A Kommunista Internacionálénak és a Kommunista Ma-

gyarországi Pártjának is egyik fő feladata a jobboldali veszély elleni harc. Ezt a veszedelmet bizonyos mértékig én képviselem a pártban. De nem lesz néhez az én opportunista nézeteim ellen harcolni. Magam is harcolni akarok így ezek ellen a téves nézetek ellen. A harc ideológiai fegyverekkel megy. Én is igyekszem megszabadulni opportunista nézeteimtől.” (Népszabadság, 1957. május 9.)

Helyreállt a rend, Nagy Imre szófogadó tagja a pártnak: a moszkvai elvtársak számára *ismét* megbízható elvtárs. Indulhat Magyarországra 1944-ben, és a moszkvai elvtársak jóváhagyásával lehet belőle földművelésügyi, utóbb nagy hatalmú belügyminiszter.

...s az évek szálltak, mint a percek...

Nagy Imre a Központi Vezetőség ülésén 1949 szeptemberében *ismét* önkritikát gyakorolt, azaz bűnösnek vallotta magát. „Az opportunizmus nemcsak elméleti munkámban nyilvánult meg, hanem a magatartásomban, a munkastílusomban is. Képességeimnek és a rám háruló feladatoknak megfelelően nem vettem ki részemet a párt munkájából. Féltrehúzódtam, passzív voltam, ami a párton belül, de a párton kívül is az oppozíció látszatát keltette, ami komoly veszedelmet rejt magában a párt számára. Az ilyen opportunista magatartás elkerülhetetlenül oda vezetett, hogy elszakadtam a párttól. Abban, hogy olyan súlyos opportunista hibákat követtem el, de abban is, hogy ezektől a hibáktól olyan hosszú időn keresztül nem tudtam megszabadulni, ennek volt döntő szerepe; aki eltávolodik, majd elszakad a párttól, hibát hibára halmozva, menthetetlenül az opportunizmus lejtőjére kerül... Tisztelt Pártvezetőség! Tudom, hogy későn fogtam hozzá a hibák felszámolásához, akkor, amikor belőlük a pártra bizony már hibák háramlottak. Tudom azt is, hogy ez a mai önkritika csak a kezdet kezdete a hibák felszámolása terén, de elindultam azon az úton, amelyen a párt támogatásával, segítségével mind az elméleti munkásságomban, mind a magatartásomban megnyilvánuló hibákat le tudom, és meg vagyok győződve, le is fogom küzdeni.” (Népszabadság, 1957. május 9.)

Az elvtársak, legfőképpen Révai elvtárs, 1949-ben nem voltak megértőek: őszintétlennek ítélték Nagy Imre önkritikáját, egy mozdulattal kirakták a Politikai Bizottságból, és elküldték rektornak a Gödöllői Agrártudományi Egyetemre.

...s az évek szálltak, mint a percek...

Rákosinak – a sok kivégzett, száműzött, börtönbe zárt kommunista munkatárs miatt foghíjas a felső pártvezetés! – szüksége van a Moszkva pártfogolta Nagy Imrére. Kegyesen megbocsát, 1951. március 2-től Nagy Imre újra tagja lesz a Politikai Bizottságnak. A kisparaszti gazdaságok harcos vé-

delmezőjére – ördögi ötlet! – Rákosi rábízta a legutáltabb miniszteriumot: Nagy Imre 1952. január 5. és 1952. november 14. között begyűjtési miniszter – a falun élő nehéz sorsú magyar emberek számára *padláslesöprő, parasztnyúzó komenista*.

Bolsevik hullámvasút: 1953. július 4-én Magyarország miniszterelnöke Nagy Imre; 1955. december 3-án Nagy Imre pártból kizárt, akadémiai tagságától megfosztott nyugdíjas.

1956 őszén látványosan recseg-ropog a népi demokráciának nevezett egypárturalom. Szeptemberben Gerő Ernő és Kádár János bizalmas találkozon győzködi Nagy Imrét, hogy „gyakoroljon előbb ő önbírálatot, s legyen ezzel »segítségére« a pártnak”. Nagy Imre hajthatatlan, ügyében elvi tisztázást vár, pártszerű megoldást.

Három a magyar igazság. Várt, várt Nagy Imre az elvtársak válaszára, s mert hiába várt, harmadszor írt bűnbánó levelet a Központi Vezetőségnek. Újra a *Párt* tagja akart lenni: „Egyetértek a demokratikus centralizmus lenini elvével, amelynek alapján magamra kötelezőnek tartom a párt határozatait, még akkor is, ha azokkal részben vagy egészben nem értek egyet; egyetértek az 1956. júliusi központi vezetőségi határozat azon elvi célkitűzései-vel, amelyek a XX. Kongresszus szellemében vezetik a pártot a szocialista demokrácia útján. Bár a határozat számos kérdésében más véleményen vagyok, a határozatot magamra kötelezőnek tartom, és küzdök megvalósításáért.”

A pártnak a fokozódó zűrzavarban szüksége van az emberek körében népszerű politikusra: Nagy Imre 1956. október 24-én lesz újra tagja a Politikai Bizottságnak.

1956. október 24-én, szerdán reggel távoli fegyverropogásra ébredtem. Hallgattuk nagymamával a rádiót: néha muzsikált, néha recsegett, néha néma volt. Fél hét: „...a fosztogató ellenforradalmi csoportoktól való tisztogatás még folyik...” Néhány perccel később: „Ellenforradalmi, reakciós elemek fegyveres támadást intéztek...” Nagymamám szótlanul főzte a reggeli kávéját. Nyolc óra után néhány perccel: „Az MDP Központi Vezetősége 1956. október 24-én tartott ülésén [tehát éjszaka, amikor én aludtam] a Központi Vezetőség tagjai sorába választotta Donáth Ferenc, Losonczy Géza, Lukács György, Münnich Ferenc, Nagy Imre elvtársakat... javasolja, Nagy Imre elvtársat válassza meg a Minisztertanács elnökévé...”

Ebből még kisuíthat valami jó is – mondta kávéját kavargatva, öreg karosszékében elsüllyedve nagymamám.

Háromnegyed kilenc, hideg zuhany: „A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa a rögtönítélő bí-

ráskodást a népköztársaság megdöntésére irányuló cselekmények – lázadás, lázadásra való felbujtás, felhívás és szövetkezés, gyilkosság, emberölés, gyújtogatás, robbanószerek tartása vagy ezek felhasználásával elkövetett bűncselekmény, a közveszélyi bűncselekmények, hatóság elleni erőszak, magánosok elleni erőszak s az engedély nélküli fegyvertartás – büntette tekintetében az egész ország területére elrendeli: a rögtönítélő bírások hatálya alá eső bűncselekményeket halállal kell büntetni. E rendelet nyomban hatályba lép. A Minisztertanács elnöke Nagy Imre.”

Környékünkön csend volt; nagyon messziről hallatszott folyamatos gépfegyver-csörömpölés.

Nagy Imre is kommunista – mondta rosszkedvűen nem titkolva nagymama, és ment a konyhába –, *a benzingőzt nem lehet égő gyufával semlegesíteni.* Tett-vett, talán arra gondolt: főzni kellene valamit ebédre.

Hallgattam a rádiót. Kilenc óra: „Az ellenforradalmi bandák galád fegyveres támadása az éj folyamán rendkívül súlyos helyzetet teremtett. A banditák üzemekbe, középületekbe hatoltak be, számos polgári lakost, honvédet és államvédelmi harcost gyilkoltak meg. A kormányzati szervek nem számoltak a véres orvtámadásokkal, s ezért segítségért fordultak a Varsói Szerződés értelmében a Magyarországon tartózkodó szovjet alakulatokhoz. A szovjet alakulatok a kormány kérését teljesítve részt vesznek a rend helyreállításában. A kormány felhívja a főváros lakosságát, hogy viselkedjék nyugodtan, ítélje el az ellenforradalmi bandák véres garázdálkodását, s támogassa a rendet fenntartó magyar és szovjet csapatokat!”

Itt vannak az oroszok! – kiabáltam ki a szobából a konyhába. *Volt már ilyen!* – mondta a 19. században született nagymamám.

Vajon Hegedüs András, a tegnapi miniszterelnök vagy a mai, Nagy Imre hívta be az oroszokat? 1956. október 24-én kora délelőtt Budán, a Fadrusz utcában a kérdés számomra keserű állítással egyszerűsödött: újra megszállta hazánkat hadseregével Moszkva.

Múlt-mozimban itt elsötétül a kép: négy-öt nap fekete folt, semmire nem emlékszem. Hétfőn, október 29-én biztosan kisettenkedtem az utcára. A Móricz Zsigmond körtéren *vakbácsinál*, az újságárusnál vettem meg az Egyetemi Ifjúságot: *Mennyiben felelős Nagy Imre?*

Felelős? Igen, október 23-án este a parlament előtt reménykedve, szívdobogva várta Nagy Imrét a sokezres tömeg. Valamikor hajnalban elhangzott (nem hallottam!) a Szabad Európa Rádióban: az új miniszterelnök, „Nagy Imre hívta be a szovjet csa-

patokat”. Tehát, akkor...? Azóta eltelt egy hét, a névtelen újságíró szerint mára már köztudott, hogy ez a hazaáruló Hegedüs András megbocsáthatatlan bűne. „Nagy Imrét a néparuló Gerő-klikk kijátszotta, becsapta, nevében, háta mögött hozott intézkedéseket.” Ma nehéz elhinni, 1956-ban sem volt hihető, hogy Nagy Imre később tudta meg, hogy kinevezték miniszterelnöknek, mint a sok millió rádióhallgató. Hol volt Nagy Imre, amikor beválasztották pártja Politikai Bizottságába, és javasolták az Elnöki Tanács elnökének, a talán otthon részegen szunyókáló Dobi Istvánnak, hogy nevezze ki Nagy Imrét a Minisztertanács elnökének?

Lőcsei Pál újságírót 1957-ben *államellenes tevékenységért* nyolc év börtönre ítélték, öt évet töltött rabságban. Régi kommunista, korábban évekig a Szabad Nép munkatársa. Október 30-án az általa alapított napilap, a Magyar Szabadság első számában a címdalán nyílt levélben szólítja meg s vonja kérdőre Nagy Imrét. „Október 23-án, azon a felejthetetlen délutánon elkezdődött fővárosunkban a magyar munkásság és ifjúság demokratikus nemzeti forradalma. És Ön ahelyett, hogy ennek a mozgalomnak az élére állt volna, megtorpant és zavarba jött. Hat nap kellett ahhoz, hogy elismerje: »egy nagy, egész népünket átfogó és eggyé forrasztó nemzeti demokratikus mozgalom« született. De hat nap is kevés volt ahhoz, hogy világosan és félreérthetetlenül megmondja a véleményét: ki vagy kik kérték a szovjet hadsereg beavatkozását a magyar nép nemzeti felkelésének elnyomására? Saját szememmel láttam a Minisztertanács szovjet katonai »segítségért« kéri határozatának szövegét, és ezennel tanúsítom, hogy ez alatt nincs ott az Ön kézjegye. Miért hallgat erről, és miért nem mondja meg nyíltan, személyre szólóan, hogy kik juttatták a belháború véres útjára országunkat? És miért nem mond véleményt a forradalom annyi más kérdéséről, a népszuverenitás megteremtéséről, jelenlegi választási rendszerünk gyökeres megváltoztatásáról és általában terveiről, hogy miként képzelel el a nyugalom és rend helyreállítása után demokráciánk átalakítását az igazi népakarat alkotmányos rendjévé?”

Az Igazság aznapi számában azt olvastam: „Nagy Imrét rákosista-ávós klikk tartja fogva.” Október 30-án, amikor már az orosz tankok is kivonultak Budapestről? Igaz, szabadságmámoros lázalmunkban akkor azt hittük: a megszállók elindultak hazafelé. Másnap, csütörtökön Kecskemétről Pestre élelmiszert szállító pótapám – a konyhában kávéztak nagymamával – elmondta: a szovjet tankok körkörösén földbe ásva Budapest határában várakoznak, lövegeik mind a főváros felé fordítva.

Valóság, a Pest Megyei Dolgozók Lapja november 1-jén, csütörtök reggel: „...biztos hírforrásból tudjuk a hírt: Nagy Imre ÁVÓ-s szuronyok között állt a rádió előtt, amikor a statáriumról nyilatkozott. Gerőék pribékjeinek foglya volt, s csak két választás volt számára: a halál vagy a népszerűtlenség... színleges vállalása egy aljas, népellenes provokációnak. Nagy Imre nem értett egyet a statáriummal, nem értett egyet a szovjet tankok beavatkozásával, egész szívével a nép jogos követelése mellett állt. Mégis odaállt a Rádió elé, s mondta, amit rákényszerítettek.”

...mondta, amit rákényszerítettek!

November elején fél napokat kóboroltam tágra nyílt szemmel a városban. Ha megpillantottam egy újságárust, amit árult, megvettem. Magyar Világ, 1956. november 2. A Múzeum körút sarkán állva olvastam el Kopácsi Sándor rendőrezredes nyilatkozatát: „Hasonlóan zajlott le Nagy Imre miniszterelnök kiszabadítása is. A miniszterelnök, mint ismeretes, a Parlament épületében két napig az ÁVH rabságában volt. Amikor erről tudomást szereztem, azonnal intézkedtem a rohamosztog készütségbe helyezéséről.”

Este, kezemben fél tucat aznap vásárolt napilap, felolvasást és előadást tartottam a házunk előtti parányi belső udvaron a harmadik emeleten lakó, nálam két évvel idősebb barátomnak, Vass Sanyinak. Hittel, hévvel állítottam: Nagy Imre múlt ked-

den azt mondta, aztán szerdán azt mondta, és azért mondta azt, mert fegyveresek álltak a háta mögött. *Az én édesapám biztosan nem hazudott volna az országának, a Parlament előtt akkor este igaz szóra kiéhezett embereknek, még akkor sem, ha ezért az életét tette volna kockára.* Eszembe jutott a nagymamától hallott régi történet, amikor pár napja régi papírok közt matatva megtaláltam a Jövendő 1946. június 27-i számát. Régi fénykép: édesapám a Duna-parti Petőfi-szobor előtt ünnepi beszéddel lelkesíti az avatásra felsorakozott tisztiiskolásokat. Nagymama mesélte, hogy akkoriban kötelező volt – bármiről is szólt – minden ünnepi szónoklatot egy előírt mondattal befejezni: *Éljen a felszabadító dicsőséges Vörös Hadsereg!* Amikor apám hazaérkezett, átölelte nagymamát, s diadalittasan adta tudtára: *Elzikém! Nem mondtam, hogy éljen az a...!*

1956. november 2-án emlékeimben édesapám halott hős volt. Nagy Imre csak egy élő politikus.

Tragikus sors: Nagy Imre nem kapta meg elvtársaitól a lehetőséget, hogy negyedszer is önkritikát gyakoroljon, és fejet hajtva – de élve! – visszakönyörögje magát a *Pártba*.

...s az évek szálltak, mint a percek...

Berzsenyi Dániel évszázadokat átívelő varázslatos szavát idézve: *elestvéledtem*. De az 1956. október 14-én nagymamám megfogalmazta kérdés számomra megválaszolatlan ma is: *Ki érti ezt?*

TAKÁCS DÁNIEL

Russell Kirk: Amerika brit kultúrája

Az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutató-intézet *Pars pro toto* sorozatának második kötete Russel Kirk amerikai konzervatív gondolkodó művének fordítása, az *Amerika brit kultúrája*. Az intézet megjelölése szerint a *Pars pro toto* sorozat művészetfilozófiai, illetve művészetelméleti témákat tárgyaló munkákból állna. Az *Amerika brit kultúrája* nem művészetfilozófiai könyv, hanem egy túlnyomórészt politika- és kultúrtörténeti fejtegetés, némi oktatáskritikával fűszerezve. Fontos, hogy Kirk a kultúra fogalmát igen tágan értelmezi, nem szűkíti le azt a művészetre, hanem egy adott történeti közösségnek a jogi gyakorlatában, világi és vallásos intézményeiben, szokásaiban, nyelvében és műveltségében kifejeződő életmódját érti alat-

ta. Az *Amerika brit kultúrája* a kilencvenes évek elején jelent meg az USA-ban, és a nyugati féltekén akkoriban megerősödő multikulturalizmus diskurzusára reflektáló manifesztumként is olvasható. Ehhez mérten a gondolatmenetét is könnyen össze lehet foglalni. Kirk szerint, amennyiben egy történeti civilizációnak megbomlik az egységes kultúrája, pontosabban amennyiben az uralkodó kultúra elveszti integráló erejét – s éppen ez az, ami fenyeget az USA-ban –, akkor előbb vagy utóbb a civilizáció is széthullik. Az amerikai kultúra egységesítő ereje abban áll, hogy ez a kultúra alapvetően brit. Hogy miért kellene megóvni a brit kultúrán alapuló angolszász civilizációt? Mert a rendelkezésre álló történelmi lehetőségek közül

TAKÁCS DÁNIEL (1984) Monor

a brit kultúrán alapuló civilizáció nyilvánvalóan a legsikeresebbnek mondható.

Kirk a kultúra megbomlásának egyik legfontosabb tüneteként – T.S. Eliot nyomán – a tömegek és az elit kultúrája közötti kapcsolat megszakadását azonosítja. Ezzel párhuzamosan az eliten belül is törésvonalak keletkeznek, s a magaskultúra is nehezen átjárható szegmentumokra esik szét. Azt hiszem, nem tévedünk nagyot, ha úgy értelmezzük, ezzel a könyvével Kirk elsősorban az amerikai elitet kívánja figyelmeztetni arra, hogy súlyos következményei lesznek annak, ha ezen elit számára nem áll többé rendelkezésre egy pozitív gyakorlat és vízió az amerikai kultúrát meghatározó brit hagyományokkal kapcsolatban.

A brit hagyományokat Kirk négy címke alatt tárgyalja. Az első az angol nyelv és irodalom, a második a joguralom, azaz az amerikai *common law* rendszer brit eredete, a harmadik a képviseleti kormányzás angol mintája, a negyedik pedig az erkölcsi corpus, vagyis „erkölcsi beidegződések és meggyőződéses, szokások és konvenciók bizonyos szellemi magatartási szabályokkal párosulva”. Ami az angol nyelv és irodalom jelentőségét illeti, itt Kirk azt tárgyalja, ami bizonyos szinten magától értetődő, vagyis hogy az amerikai nyelv és irodalom alapja a középkorban kialakult angol nyelv. A negyedik pont talán a legnehezebben megragadható, ám így is világos, hogy az erkölcsi korpusz központi eleme a vallás, ahol Kirk szerint „az amerikai kereszténység bármilyen felekezeti meggyőződést követett is, nem volt más, mint átültetett brit kereszténység”. Ami valójában érdekes lehet, az a második és harmadik pontok. Ismeretes, hogy az USA jogrendszere is az esetjogon alapul – a bírói ítéletek alapja a korábbi ítéletekben hozott döntések korpusza –, nem pedig a kontinentális mintájú tételes jogon. Kirk megpróbálja levezetni, hogy az amerikai és brit jogi és politikai intézmények között megszakítatlan folytonosság van – s ami ezzel összefügg, hogy az USA alkotmánya éppen ezért csupán-e jogi korpusz írásba foglalása volt –, s ennyiben a joguralomból bontakozott ki az alkotmány, s nem a formális alkotmány szentesítette a joguralmat. A képviseleti kormányzás hagyományával kapcsolatban pedig figyelemre méltó, ahogyan Kirk abból a tételből kiindulva, hogy a brit kormányzati rendszerhez képest „a lényegét tekintve az új köztársaságban a képviseleti kormányzás nem esett át semmilyen hevenyészett újításon”, eljut odáig, hogy „az Egyesült Államok elnöke ugyanis nem más, mint választott király”. Mindez azért érdekes, mert Kirk ebben a két fejezetben mestereéhez, a modern konzervativizmus atyjaként szá-

mon tartott Edmund Burke-hoz híven egy olyan politikatörténeti képet vázol fel az USA alapító időszakáról, ahol a forradalom és a Függetlenségi Nyilatkozat, valamint az alkotmány nem valami újfajta, filozófiai princípiumokon alapuló politikai szerveződés születését jelezték, hanem csupán a körülmények által kikényszerített jogos kiigazítások voltak az angol Magna Chartáig visszavezethető politikai szervezeten.

Russel Kirk az 1945–55 körül kibontakozó amerikai „konzervatív reneszánsz” legfontosabb alakja abból a szempontból, hogy a *The Conservative Mind (A konzervatív gondolat, 1953)* című könyvében – amelyet aztán természetesen még számtalan mű követ – megalkotta az addig főként a liberális és republikánus, valamint a felvilágosodás radikálisabb hagyományaira hivatkozó amerikai politikatörténet konzervatív kánonját. Russell Kirknek, valamint a rokon szellemi körök tevékenységének – ide értendő a '70-es, '80-as évek neokonzervatív fordulata is – nagy jelentősége volt abban, hogy hozzájárultak az USA karakteres politikai önmeghatározásához akkor, amikor az a hidegháborúban magára vállalta az egész demokratikus nyugati világ képviselését. Bár az *Amerika brit kultúrája* már a kilencvenes években íródott, ugyanaz a szellem működteti, mint Kirk korábbi munkáit.

Kérdés, hogy ami szükséges és jogos volt a kommunizmussal farkasszemet nézve – forradalom, állam, egalitarizmus, kollektívizmus, univerzalizmus, tömegkultúra-ellenesség, s egy ezzel kompatibilis politikatörténet megteremtése –, az vajon változatlan formában megállja-e a helyét a kétezres évek elején is. Kirk konzervatív szellemű politikatörténetének helyessége végső soron összetett szakmai kérdés, az átlagolvasónak nem tiszta az állásfoglalás. Ami a kulturális örökséget fenyegető legfőbb veszélyt illeti, vagyis a multikulturalizmust, a könyvből az szűrődik ki, hogy ez egyelőre inkább oktatáspolitikai probléma – legalábbis a felhozott kevés hivatkozás közül az összes az oktatásra vonatkozik. A tananyag multikulturális átalakításával szemben érvelve Kirk nem tisztázza pontosan, mit is jelentene a „kulturális folytonosság fenntartása” – tiszteletet a brit kultúra iránt, esetleg adminisztratív intézkedéseket a kisebbségi követelésekkel szemben? Az angol–amerikai történelem felvázolásakor maga is számtalan példát hoz a történelem menetét jellemző kulturális szakadásokra. Ugyanakkor természetesen az olvasó nagyon is érzi, miről van szó: miért is kellene egy kétséges sikerekkel kecsegtető doktrína, a multikulturalizmus nevében relativizálni egy olyan kulturális örökséget,

amelyhez mégiscsak a történelem egyik legnagyobb civilizációja köthető?

Egy virágzó Brit Birodalommal, két győztes világháborúval, világhatalmi státusszal ez a kérdés tulajdonképpen érthető. Ám amit Kirk az *Amerika brit kultúrájában* leírt, azt nálunk árnyalni kellene. Persze lehet úgy olvasni a könyvet, hogy az közvetetten reagál olyan aktuális európai–magyar vitákra, mint

a menekültválság, a bevándorlás vagy Európa iszlamizálódása. Szerintem viszont nem érdemes, mert Kirknek ez a könyve nem erről szól.

Az utolsó fejezetben írja, hogy a brit „hagyomány tehetetlennek látszik, miközben valójában éltető alap”. Ez nagyon is igaz, ugyanakkor a magyar örökség felől nézve már kevésbé evidens, melyik az a hagyomány, amely „éltető alapként” szolgálhatna.

FEKETE J. JÓZSEF

Kucsera Tamás Gergely: Túl művészetén, túl emberen

FEKETE J. JÓZSEF (1957) Zombor

A természet és a művészet kettősségét eredetük okozza. Amíg az első mögött ott feltételezzük a kezdetet jelölő isteni akaratot, a második kétségtelenül emberi kreáció, ember nélkül elképzelhetetlen megjelenése és léte egyaránt. A természet, legyen a kezdetet jelző Origo folyamánya, nem mentes a változástól, sem az ember(iség) okozta módosulásoktól, az eleve adott formációk, organizmusok újabbakkal fölülírásától. A művészet meg pláne nem az örök érvényű állandóság megtestesülése, noha kreációi közül számos alkotás igényt tart a halhatatlanságra. Hosszú út áll a művészet története mögött, kezdve a természet másolásától a tükröztesen át a társadalmi lázadásig az avantgárd korában, majd a posztmodernben a meglévő szét-szereléséig, újbóli összeszereléséig. A természet a maga módján lázadó, harcias, (vissza)hódító. Gondoljunk csak a mindössze három hónap alatt megtisztult, tengeri élővilággal benépesült velencei lagúnákra, a kihalt nagyvárosokban grasszáló vadállatokra, a kikötőket birtokba vevő oroszlánfókákra, az óceánokban és tengerekben újra fölbukkanó bálnákra, a légkör kitisztulására, ami következtében akár 200 kilométerről is látható a Kilimandzsáró csúcsa... köszönvén, hogy a szokásosnál kevesebb ember csámborog a világban. A művész jóval agresszívebb a természetnél: kiterjesztette igényét a társadalom megreformálására, el egészen az új világnézet(ek) megalapozásáig és népszerűsítéséig, miközben hagyománykövető és hagyománytörő egyszerre, saját alapjain megújuló, ugyanakkor az emberi ítélőképességtől nem független önmegsemmisítő hajlama is van. Kucsera Tamás Gergely könyve – alcíme: *Válogatott művészetelméleti írások* – szerint az embernek a vele született, eleve adott

esztétikai érzéke nyomán értékelő alkotói adottsága és értékválasztó morális igénye van, amit viszont éppen a kultúra és a művészet medializálása vonhat vissza, olthat ki. A digitális média eszközeinek használata nyomán a művészet a népszerűség oltárán fölládozza eredetiségét, egyediségét és hitelenségét, a kreatív alkotást akár politizálásra, szórakoztatásra, ideologizálásra cseréli, amivel fölszámolja önmagát, vagy Kucsera szerint legalábbis érthetlenné, vagyis értelmezhetlenné válik. Az öndestrukció másik esete, amikor a művészet beolvad a globális giccsparba.

A média digitalizálása által hozott érték módosulás egyik következménye, hogy a kultúra mint az emberiség maga teremtette, tőle elkülöníthetetlen lételeme és az alkotásigényből születő művészet globális szinten mindenhol és mindenkor jelen van, és erre a permanens jelenlétre meggyőződéses igényt tart. Márpedig a digitális térben állandóan jelen lévő, megfelelő eszközökkel bárki által megidézhető tartalmak semlegesítik a személyes élményt és az értékerőzió mellett elidegenedésbe taszítanak. Hiszen korábban a hasonló érdeklődésűek még találkozhattak színházban, koncerteken, mozikban. Ezt a kontaktust megvonta a rádió, a televízió és az internet, legfeljebb magunknak zörgethetjük a cukorkás papírt a virtuális nézőtéren.

Amennyiben a biztos megélhetést és viszonylag kényelmes életet feltételező civilizációban az élet keretét a nem haszonelvű, nem utilitáris alapú kultúra teremti meg és tartja fenn, a művészet se nem felesleges, se nem luxus, hanem még gyakorlati szerepe is van. A természettudományos ismerethalmazt szaporító oktatásban háttérbe szorított humán tárgyak „a kreativitást, a fantáziát, a döntési

és adaptációs képességet, a kognitív struktúrában a fogalomalkotás képességét, a szociabilitás terén a szolidaritás kialakítását eredményezhetik”.

Kucsera Tamás Gergely könyve első fejezetének két írása a magyarországi művészet helyzetét tekintti át 1989-től 2014-ig, majd 2017-ig, a Magyar Művészeti Akadémia megbízásából általa írt országgyűlési jelentések felhasználásával. A művészeti ágakra lebontott, intézményi háttérre és infrastruktúrára stb. kivetülő, részletes elemzés az államnak a művészetek iránti viszonyulását taglalja. A könyv- és folyóirat-kiadás kapcsán például jelzi, hogy a Nemzeti Kulturális Alap a 2000-es évek végétől három éven átnyúló normatív támogatás keretében néhány kiemelt folyóiratnak fedezte a kiadási költségek felét. Ez a támogatási módszer nem aratott osztatlan sikert a mecenatúrától elesett folyóirat-kiadók körében, ám úgy tűnik, egyfajta előfutára lehetett az MMA több művészeti ágban meghirdetett hároméves alkotói ösztöndíj pályázatának, amelynek elbírálási rendszere kiállja az aggályoskodók gyanúját.

Az elemzés fontos megállapítása, hogy „a hazai kulturális piacon a művészeti értékek közönség elé vitelének gyakorlatában az állam nem vállal jelentős szerepet, csak egy a sok szereplő közül”.

A következő fejezetben a szerző rámutat, hogy a művészet és az elmélet rivalizálása a felvilágosodástól máig rengeteg problémát és bajt okozott egymásnak, olykor önmaguknak is. Összebékítésüknek egyik lehetséges modellje lehet a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetének tevékenysége.

A Kádár-rendszer alatti, majd a rendszerváltást követő időszak kánonképzési lehetőségeit és módoszatait elemző fejezet a korábbiak általánosító jellegével szemben alkalmazza az alkotókra és alkotásaikra hivatkozás lehetőségét is.

A művészetszociológia Kucsera szerint a művészet társadalmi beágyazottságával, egymásra hatásával foglalkozó határtudomány, amelynek annyi

kérdése lehet, ahány kutatója, de a Mi a művészet?, Ki a művész? és hasonló sorsdöntő kérdésekre nincsenek válaszai. Már azért se, mert a művészetszociológia művelői zömének nincsen se alapos művészetelméleti, se esztétikai felkészültsége, meg maga a diszciplína eleve alkalmatlan ilyen kruciális válaszok megfogalmazására. Mintha ezt a gondolatmenetet követné a paradigma fogalmának a művészetek terére kiterjesztett használhatóságáról szóló konferenciaszöveg, amelyben a szerző megállapítja és szemlélteti a fogalom gyakori használatát laikus és tudományos szövegekben, miközben leszögezi, hogy „a paradigmafogalom alapvetően nem a művészetekre megalkotott fogalom”, ebből eredően számos egyéb felvetés és jelenség szinonimájaként szerepel a leíró/értekező szövegekben.

A *Túl művészetben, túl emberen* fejezet első írása a művészetben megjelenő humorról mint a szabadság kifejezéséről szól. Befejező mondata, akár a rá következő, az Origóhoz, Istenhez visszatérő írás, sőt a teljes könyv záróköve is lehetne: „Az ember az istenfelejtés után már magával sem akar, magával sem tud foglalkozni, és ha teszi, akkor is unalmas vagy (ön)íroniájában szánalmas.”

Végezetül: a kötet már korábban megjelent beszámolók, összegzések, konferenciaszövegek gyűjteménye, amit a szövegegységek tematikai kapcsolódása emel ki a hasonló összeállítások közül. Erénye, hogy miközben a művészet tudományos megragadhatóságának módszertanát, illetve az ilyen leírás lehetetlenségét taglalja, nem zúdíttja a felhasznált és felhasználható elméletek garmadáját az olvasó nyakába. Az érdeklődő bőven tájékozódhat a felkínált szakirodalomból. Ezt a benyomást viszont komolyan rontja, hogy a kötet értekező részének 159 oldalán 193 lábjegyzet található, ami ellentmond a szerző előre bejelentett szándékának, hogy esszyszerű írásokban taglalja tárgyát. Előadásmódja szabatos, leköti a laikus olvasó figyelmét, ugyanakkor kielégíti a művészetelmélet iránt érdeklődő érdeklődését is.

